

**Východočeské
listy
historické**

44/2020

Univerzita Hradec Králové
Historický ústav Filozofické fakulty

VÝCHODOČESKÉ LISTY HISTORICKÉ
EAST-BOHEMIAN JOURNAL OF HISTORY
44/2020

Redakční kruh | Editorial Committee of the Board of Editors

- prof. Ondřej Felcman **předseda redakční rady | Chairman of the Board of Editors**
(Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- Dr. Tomáš Hradecký **vedoucí redaktor | Editor-in-Chief**
(Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- Dr. Ryszard Gładkiewicz (Uniwersytet Wrocławski, Polsko | University of Wrocław, POL)
- Dr. Vlastimil Havlík (Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- doc. Martin Šandera (Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- Dr. Jiří Štěpán (Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)

Další členové redakční rady | Other Members of the Board of Editors

- prof. Petr Čornej (Česká republika | Czech Republic)
- Dr. Daniel Franzkowski (Spolková republika Německo | Federal Republic of Germany)
- doc. Jiří Hutečka (Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- prof. Zenon Jasiński (Uniwersytet Opolski, Polsko | University of Opole, POL)
- Mgr. Monika Kabešová **redaktorka | Editor**
(Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- doc. Karel Konečný (Univerzita Palackého v Olomouci | Palacký University Olomouc, CZE)
- doc. Jiří Kubeš (Univerzita Pardubice, ČR | University of Pardubice, CZE)
- prof. Milena Lenderová (Univerzita Pardubice, ČR | University of Pardubice, CZE)
- Dr. Miroslav Londák (Slovenská akadémia vied, Slovensko | Slovak Academy of Sciences, SVK)
- doc. Naděžda Morávková (Západočeská univerzita v Plzni | West-Bohemian University in Plzeň)
- doc. Jaroslav Pažout (Technická univerzita v Liberci, ČR | Technical University in Liberec, CZE)
- doc. Veronika Středová (Univerzita Hradec Králové, ČR | University of Hradec Králové, CZE)
- Dr. Ondřej Tikovský (Parlamentní knihovna, ČR | Library of the Parliament, CZE)

ISSN 1211-8184

MK E 21784

ERIH Plus ID 487694

Recenzenti 44. svazku | Reviewers of Volume No. 44

prof. PhDr. **Jaroslav Čechura**, DrSc.

PhDr. et PaedDr. **Jiří Dvořák**, Ph. D.

prof. dr hab. **Zenon Jasiński**

PhDr. **Jan Květina**, Ph.D.

Mgr. **Klára Mezihoráková**, Ph.D.

prof. PhDr. **František Musil**, CSc.

PhDr. **Martin Musílek**, Ph.D.

doc. PhDr. **Marie Ryantová**, CSc.

PhDr. **Karel Řeháček**, Ph.D.

doc. JUDr. PhDr. **Jan Štemberk**, Ph. D.

studie

Králova vilikační města a majetky královen. Glosa ke středověké urbanizaci Čech

JOSEF ŽEMLIČKA

Abstrakt | Abstract

Na zlomu 13. a 14. století, zrovna v čase, kdy historickou scénu opouštěli Přemyslovci, se dovršil počet královských měst v Čechách. Po smrti Václava II. v červnu 1305 a brzy i jeho syna hned v srpnu příštího roku jako by se dlouho nic nedělo – až Nové Město pražské (1348) učinilo důstojnou tečku za královskými městskými obcemi českého jádra regnum Bohemiae. Jejich „úřední“ seznam se objeví zřídka, i proto číslo kolísá a obtížně se hledá úplný badatelský soulad.

At the turn of the 13th and 14th centuries, just at the time when the Přemyslids were leaving the historical scene, the number of royal towns in Bohemia was completed. After the death of Václav II. in June 1305 and soon his son in August next year as if nothing had happened for a long time – until the New Town of Prague (1348) made a dignified end behind the royal urban villages of the Czech core of Regnum Bohemiae. Their «official» list rarely appears, which is why the number fluctuates and it is difficult to find complete research compliance.

Klíčová slova | Key words

*Čechy, středověk, město, král, královna, panovník
Bohemia, Middle Age, town, king, queen, sovereign*

Jak chápat vilikační města

Jedním z takových, třebaže pozdních výčtů je „Souhrn královské berně od klášterů a měst království Čech“ (*Summa integra berne regalis a monasteriis et et civitatibus regni Boemie*), kladený k roku 1406 či 1418. Vedle klášterů eviduje královská města i výši zvláštní berně, kterou mají odvádět. Z 22 měst nejvíc platila Čáslav (220 kop), za ní Plzeň (200 kop, sníženo z 260), Budějovice a Litoměřice (200), Písek (175), v rozrůzněném sledu Menší Město pražské, Beroun, Tachov, Stříbro, Domažlice, Klatovy, Slaný, Louny, Žatec, Kadaň, Most, Ústí, Kolín, Kouřim, Nymburk, Sušice, nejméně Vodňany (30 kop) – v součtu 3013 kop grošů. Marně hledáme Staré i Nové Město pražské a Kutnou Horu, řídící se jiným režimem, chybí i věnná města. Odjinud víme, že Hradec (Králové) odváděl berně 341 kop, Chrudim 170 kop, Jaroměř 100 těžkých hřiven (těžká

hřivna = cca 64 groše na kopu), Vysoké Mýto 230 kop a Dvůr (Králové) 14, vcelku 755 kop a 100 hřiven. Nenajdeme Mělník a Poličku, činži však odváděly. Dohromady v Čechách na 30 měst, jistěže bez Moravy.¹

Při trpělivosti se dají nalézt další, ba časnější generální soupisy. Patří k nim listiny krále Jana z 5. července 1337 pro královská města Čech, které jim mají ulehčit vůči nárokům komory. Následuje jejich seznam ve třech samostatných privilegiích. V první výsadě čteme města ze západních a jihozápadních Čech, ve druhé z českého východu a ve třetí ze středních, severních a severozápadních krajů. Integrovaná součást královských měst tvoří i věnná města. Opět se blížíme k číslu 30, drobné pohyby obraz příliš nemění. V listinách z roku 1337 přibývá Mělník, čteme i Ostrov a Loket. Poté se tato tři místa ztrácejí, naopak v roce 1337 ještě chybí Vodňany, Dvůr Králové a pochopitelně Nové Město pražské, diskutabilní jsou Karlovy Vary.²

Města se dají různě členit. K základním patří dělba na královská a poddanská (nekrálovská), ta druhá se mohou dělit na města šlechty a církve (biskupská, klášterní, kapitulní). Z jiného úhlu se mluví o horních, pohraničních, lázeňských či rezidenčních městech. V jakém okamžiku se však město „stává“ městem, jak zacházet s pojmy *oppidum*, *forum*, *villa forensis*? Patří k městu nebo k jejich zárodku? Vždyť v plně město se taková místa ani nemusela vyvinout. Nabídka urbanizačního rastru se tím obrací k sociálně ekonomickým změnám na hraně staršího a mladšího středověku. A smí se výrazu „městečko“ korektně užívat nejen ve smyslu malého města, nýbrž i svébytného vývojového druhu?³

Ale to nechme stranou. Soustředme se na segment, který zná a rozvádí pouze Julius Lippert (1839–1909), autor nedoceněných dvoudílných „Sociálních dějin Čech“ (1896–1898). Vedle královských, duchovenských a šlechtických měst věnoval celou jednu kapitolu „královským vilikačním městům“ (*Königliche Villicationsstädte*). Na jeho vývody nereagují ani Georg Juritsch, ani Adolf Zycha, přestože jejich obsažné práce vyšly nedlouho po vydání Lippertova díla. Jen zpovzdálí se tématu dotkl Zycha, mluvící o „hradních městech“ (*Burgstädte*). K pojmu vilikačních měst se nevrátila ani poválečná literatura.⁴

1 *Codex juris municipalis regni Bohemiae*, II. Privilegia královských měst venkovských v království Českém z let 1225 až 1419, ed. J. Čelakovský, Praha 1895 (dále *CIM*), č. 701, s. 901–903, pro věnná města srov. Josef EMLER, *Něco o bernictví českém*, Památky archeologické 8, 1868–1869, s. 28, pozn. 1. „Summa integra“ se dočkala několika vydání, edice shrnul Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Český časopis historický 36, 1930, s. 467–468, který spisek vročil k roku 1418, za rok 1406 ho vřadil Jaromír Čelakovský v *CIM* II, s. 903.

2 *CIM* II, č. 199–201, s. 321–326.

3 Kompendium o městech ve středověkém českém státě představil František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, 2. vyd. Praha 2009, z diskusí, co ve středověku činilo město městem, kupříkladu *Was machte im Mittelalter zur Stadt?* Selbstverständnis, Aussensicht und Erscheinungsbilder mittelalterlicher Städte, hrsg. K.-U. Jäschke und Ch. Schrenk, Heilbronn 2007. K procesu „změny“ a urbanizace srov. Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, 2. přepracované vyd. Praha 2012 (v anglické verzi: *The Czech Lands in Medieval Transformation*, Leiden – Boston 2012).

4 Julius LIPPERT, *Social-Geschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit*, II. Der sociale Einfluss der christlich-kirchlichen Organisationen und der deutschen Colonisation, Prag – Wien – Leipzig

Tyto pasáže Lippert sevřel jednak výkladem o sociálních důsledcích zřizování městských obcí, jednak pojednáním o městech duchovních korporací. Nebyl sám, kdo si povšiml, že kromě „plných“ královských měst (*die richtigen Städte*) se objevují i jiná králova města a městečka. Hledí ke králi, ale svými právy a pozicí se blíží spíš městským a tržním střediskům šlechty a církve. A proč vilikační města? Zatímco královská města vybavená privilegii a svobodami, o jejichž výčtu jsme v úvodu pojednali, podléhala úřadu podkomořího a náležela do panovníkovy komory, tak vilikační města zůstávala ve správně organizačním ohledu spojena s vilikačními úředníky (*Villications-Beamten*). Skrývají se pod nimi typově skromná urbánní centra na půdě ořezávaných zeměpanských držav. Král s nimi zacházel jako se svým majetkem, takže se často stávala objektem pronájmů či odprodejů. Bezmála dvacet let před prvním svazkem *Dvou knih Josefa Šusty* vnesl Julius Lippert do oběhu fenomén vilikací.⁵

Odkazem na přemyslovské vilikace vstupujeme na důvěrně známou půdu. Ve své pozdní fázi náležely k průvodním jevům zralého 13. a počátků 14. století a vřadily se k nástrojům královské moci, jak využít pořád ještě značné relikty zeměpanských statků. Vystupují pod různými názvy a s různým obsahem, kromě vilikace, purkrabství, advokacie se mihne provincie, újezd (*circuitus*), distrikt, lovčovství čili lesní revír (*forestaria*). V roce 1325 mluví královské privilegium o vilikaci města Ústí (nad Labem) a jejích městečkách a vsích (*quod in nostre villicationis Vscensis opidis aut villis*), pod čímž se rozuměl městský okruh snad s náběhem k vikbildě. Místní tradice se mísily s novými sociálně ekonomickými impulzy a s pohyby osídlení. Kromě volnějších okruhů povstávaly sevřenější okrsky. Podléhaly purkrabím, vilikům, správcům a svoje závazky odváděly panovníkovi nebo jeho zmocněnci, nehledě na viliky v hradských strukturách. Koncem přemyslovské doby, kdy Václav II. nestačil vykrývat stoupající náklady, se množily pronájmy celých vilikací, tvořených jak z králova zbytkového jmění v odumírajících hradských obvodech, tak z vilikací okolo starších dvorů. Doklady většinou pocházejí z formulářů. Snižuje to sice věrohodnost, jde-li o konkrétní příklady, ne však podstatu jevu. Naopak, zastoupení ve formulářových sbírkách objektivně ukazuje na zájem o tento způsob transakcí.⁶

1898, s. 300–317, srov. Georg JURITSCH, *Die Deutschen und ihre Rechte in Böhmen und Mähren im XIII. und XIV. Jahrhundert*, Mies 1905 (= Programm des k.k. Staats-Ober-Gymnasiums in Mies 1904–1905), s. 1–183; Adolf ZYCHA, *Über den Ursprung der Städte in Böhmen und die Städtepolitik der Přemysliden*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 52, 1914, s. 2–76, 263–307, 559–605; 53, 1915, s. 124–170.

5 Josef ŠUSTA, *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308*, Praha 1917 (= Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje 1), s. 267–269.

6 K Ústí srov. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, III, ed. J. Emler, Pragae 1890 (dále *RBM*), č. 1082, s. 421–422 (*CIM* II, č. 133, s. 221). O vilikacích a podobných útvarech srov. Josef ŽEMLIČKA, *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020, s. 204–211, v širším kontextu TÝŽ, *Kasteláni, vilikové a beneficia v netransformované transformaci*, Český časopis historický 106, 2008, s. 109–136. Odlišně a hlavně na moravském materiálu Libor JAN, *Královské vilikace za vlády Václava II.*, in: *Ad vitam et honorem*. Profesoru J. Mezníkovvi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, k vydání připravili T. Borovský,

Téma vilikačních měst má hodně zákrutů. Vhodnou cestu nabízejí případové sondy, které by jako *pars pro toto* mohly dát představu o celku.

Budyňsko a Křivoklátsko

Jedna z typických králových vilikací se hlásí k Budyňsku, žírnému kraji na dolní Ohři, kde odedávna působil knížecí dvůr. Druhý český král Vladislav si Budyni vymíňoval pro své dožití, i poté vystupuje jako okruh se zázemím. Vícekrát zde pobýval Přemysl Otakar II. a v roce 1263 jako správce okrsku úřadoval v Budyni vilik Prosimír (*Procemerio villico in Budyn*). Zda byl jeho předchůdcem Ludolf, spolu s bratrem Heřmanem vzpomenutí k začátku roku 1253 jako litoměřičtí měšťané (*Ludolpho, advocato de Budin dicto, et Hermanno de Porta, similites dicto, fratribus, civibus in Lutmerizt*), nebo se může dvojsmyslný obrat vyložit jinak, se nedá bezpečně říci. V každém případě si Budyně udržela spádovou pozici. Přitažlivost dvora uspíšila zřízení městského střediska. Buď k budyňským vilikům, nebo k rychtářům vznikajícího města patřil *Wlaztiborius advocatus de Bvdin* (1282). Za Václava II. se již Budyně jako město ustavila, lidský kádr poskytlo předlokační sídliště v předpolí dvora, snad s účastí Němců. V devadesátých letech král propůjčil Budyňsko míšeňskému biskupovi Bernardovi z Kamence (1293–1296). Za něho proběhlo emfyteutické vysazení celého okrsku (*iure teuthonico locata et mensurata*), za příštího uživatele, Václavovy tety Gryfíny Sandžské, král potvrdil nové vyměření lánů v Budyni a sousedních vsí (1302). Kterých míst se dotklo, se dá usoudit z králový směny se Zajíc z Valdeka v roce 1336. Jako součástí budyňského hradu (*ad dictum castrum Budynie spectantibus*) se tehdy i s městečkem Budyní jmenují Žabovřesky, Břežany, Pistry, Vrbka, Roudníček (*cum oppido Budynye [...] villis Zabobrzisky, Brzezanie, Pystie, Brwyczie et Rudniczek*). Jen v mírné obměně (navíc zaniklé Milečice) se též výčet objeví v dubnu 1376, kdy Vilém Zajíc z Házmburka lidem v Budyni a k městu náležitých vesnicích měnil obilní dávky v peněžitě (*incole et suburbani in et extra muros Budine, civitatis nostre [...] villarum ad civitatem eandem spectancium*). Souzní s tím tvary jejich plužin, spolu s Budyní příznačných dlouhými a vzájemně navazujícími pásy. To již Budyňsko vstoupilo do tržního okruhu ekonomicky silných Litoměřic. Dřívější vilikace, jejíž správce se objeví ještě roku 1311 (*et villico in Budin*), se přetvářela v regulérní panství.⁷

Proto má rok 1336 takové místo v budyňské historii. Hrad, městečko i okolní vesnice ztratily přímou vazbu k panovníkovi a (v Lippertově vidění) se „královské vilikační město“ ubíralo jinou cestou. Jeho nevelký areál dostal

L. Jan a M. Wihoda, Brno 2003, s. 247–259; TÝŽ, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283–1305*, Praha 2015, s. 447–455.

7 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*, IV.1, Pragae 1962 (dále CDB), č. 261, s. 444; CDB V.1, č. 397, s. 592–593; CDB VI.1, č. 217, s. 268–269; CIM IV.1, č. 17, s. 31–33, č. 110, s. 158–159; RBM III, č. 38, s. 15; RBM IV, č. 265, s. 106; srov. František VACEK, *Emfyteuse v Čechách ve XIII. a XIV. století*, Časopis pro dějiny venkova 7, 1920, s. 54–56; Oldřich KOTYZA – Jindřich TOMAS, *Počátky Budyně nad Ohří*, Litoměřicko 27–29, 1991–1993, s. 19–56; TÍŽ, *K otázce problematiky panovníckých dvorů na dolním Poohří a počátku města Budyně n. O.*, Vlastivědný sborník Podřípsko 4, 1994, s. 20–40.

tvár lichoběžníku, což dodržel i rynek s kostelem sv. Václava (i jeho patronát získali Házmburkové). Na severozápadní okraj se napojoval hrad s čtverhrannou dispozicí, jeho opevnění tvořilo součást městského obranného systému. Městečko, vystupující jako *oppidum* (ojediněle v pozdním 14. století *civitas*), získalo v házmburské enklávě na Ohři slušné rozvojové šance, muselo se ovšem setrvale vyrovnávat jak se svou vrchností, tak s blízkostí Litoměřic.⁸

S Budyňskem patřil k zeměpanské oharské doméně i Slavětín, směnou postoupený Přemyslem Otakarem II. pražskému biskupství (1268). V té chvíli se označuje jako trhové městečko (*Slauetin videlicet opido forensi*), společně s tím se převod dotkl Obory a části Blšan (*Obora et parte ville Blsan*). Zeměpanský náboj se vytrácel, nemalý papežský desátek (21 gr.) naznačuje důkladnější sídelní ukotvení této nevelké trhové lokality poblíž Loun, odňatých prý králem Přemyslem rodu Žerotínských. Do románského farního kostela sv. Jakuba Většího ve Slavětíně uváděli plebány po roce 1360 opati z Postoloprta, v městečku působila i jedna z větví Rvenických (od Ervěnic).⁹

Přetvoření vilikace, purkrabství, lovčovství, újezdu, teritoria, provincie nebo distriktu v panství (*dominium*) bylo jednou z cest tvorby středověkých regionů. Spádová ústředí, dvůr či hrad, mohly přibírat znaky „městskosti“. Jejich vývin obvykle končil na stupni *oppidum*, dosáhnout vyšší příčky urbánní škály bývalo obtížné. Příčin se rýsuje víc. I ta, že vilikační svazky roztávaly pozdě a jejich centra neměla sílu uplatnit se v konkurenci „plných“ měst, jejichž počty se uzavřely na přelomu 13. a 14. století. Ani král o to důrazně neusiloval, činžovní příjmy z jeho městeček a panství byly dostatečnou náhradou.¹⁰

V této optice může být ilustrativní vývoj knížecího loveckého hvozdu na střední Mži (dnes Berounka), zprvu s těžištěm ve Zbečně. Odtud se přeneslo na Křivoklát, zvaný Hrádek neboli Burglin. Jeho rozlehlý obvod s převahou lesů, sahající z Nižborska až k Týřovu a po Rakovnickém potoce na Jesenicko, neměl pevné označení, později by se dalo mluvit o hrádeckém purkrabství. Nepřímou, byť mladší indicií o jeho prvotně zeměpanské náležitosti jsou farní

8 Budyňské začátky J. ŽEMLIČKA, *Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století*, Praha 1980, s. 147–149, o propojení hradu a městečka Dobroslava MENCLOVÁ, *České hrady*, II, Praha 1972, s. 454–459; Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 90–92.

9 CDB V.2, č. 565, s. 136, k církevním poměrům Zdeněk BOHÁČ, *Topografický slovník k církevním dějinám předhusitských Čech*. Pražský archidiakonát, Praha 2001 (rukopis z autorovy pozůstalosti k vydání připravili P. Boháč – R. Šimůnek), s. 157, k avizovanému odejmutí Loun J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 363, o majetkovém vývoji ve Slavětíně August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království Českého*, XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha 1923, s. 424–425.

10 Z námětově široké palety Rostislav NOVÝ, *Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách*, *Československý časopis historický* 21, 1973, s. 73–109; Jindřich TOMAS, *Litoměřický městský region ve středověku*, *Ústecký sborník historický* 1979, s. 61–82; Peter JOHANEK, *Die Entstehung der südböhmischen Städtelandschaft*, in: *Zentrum und Peripherie in der Germania Slavica. Beiträge zu Ehren von W. Schich*, hrsg. von D. Bulach und M. Hardt, Stuttgart 2008, s. 295–316.

kostely, v nichž prezentují čeští králové (Běleč, Hředle, Lišany, Lužná, Městečko, Nezabudice, Panoší Újezd, Rakovník, Senomaty, Zbečno).¹¹

Větší oživení zaznamenal až stranou vysunutý Rakovník, po němž se začal zvat celý kraj (1252: *nec in Misa, nec in Racovník*). Vstřícně znějící privilegium krále Jana ze srpna 1318, odkazující na Václava II. (nedochováno), zná Rakovník jako *civitas* a vazbu k Hrádku nepřipomíná. I pokud by mělo dojít k jeho zastavení, má se dotknout jen platu z města, ničeho víc (*censum dumtaxat predictum et nichil amplius recipiet ab eadem*). O jiných „právech“, co běžně k městům patřila, není řeč. Přes slibné náběhy se Rakovník z pout k Hrádku nevyvázal, trpěl s ním a podléhal jeho úředníkům. I dosazování popravce pro rakovnický kraj (*in prouincia Racobnicensi prouinciale iudicem seu poprabtzonem*) se dalo z vůle hrádeckého, nezřídka zástavního držitele (1343). Rozpor mezi snahou Rakovníka a realitou se odráží i v kolísání mezi střídáním pojmů *oppidum* a *civitas*. Přes nabývané výsady, lidnatost a velký rynek se Rakovník až v závěru 15. či v plně šíří koncem 16. století dočkal vstupu mezi svobodná královská města.¹²

Chápeme-li Rakovník jako „královské vilikační město“, skrze hrádeckého purkrabího spojeného s králem, bude užitečně se také ptát, proč vzhledem ke své poloze a správní úloze ani v přemyslovské, ani v lucemburské době nevniklo „město Raka“ do ranku královských měst. Vstup do jejich společenství se neřídil jasnými regulemi, přesto musela královská *civitates* naplňovat určité znaky. Nehledě na podmínku, že jen král mohl formálně svolovat k jejich ustavení, patřila k atributům obec měšťanů (*universitas, communitas*), schopných si řídit svoje záležitosti a dbát o společný zdar. Nechybělo vymezení městského obvodu, v němž by platilo městské právo. Mluví se o městském zřízení a s ním spojených svobodách, o městském míru i právech. K tomu se družily královské milosti a privilegia. O ně musely městské subjekty usilovat každý zvlášť, za sebe. Vnější účinek dotvářely hradby, brány, případně farní kostel, později radní dům. Nejlepší podmínky k naplnění mívaly obce, které se ustavovaly v podhradích správních *civitates* (Litoměřice, Kouřim, Znojmo apod.) či v jejich areálech (Hradec, Žatec, Chrudim aj.). K nim se připojovaly fundace na zeleném drnu (Budějovice, Polička, Uherské Hradiště aj.). Pojem *civitas* ve smyslu správního hradu se tak jako další termíny (*miles, servus* aj.) překlápěl do nové polohy. Ohlašuje město, nejlépe institucionální město. Přejde-li do oblasti králova zvláštního panování, stáhne se do kompetencí podkomořího a odvádí zvláštní berni.¹³

11 Z novější literatury Alena NACHTMANNOVÁ – Vladislav RAZÍM, *Křivoklát a lovecký hvozd v době přemyslovské*, in: Přemyslovské Křivoklátsko. 900 let hradu Křivoklátku, Praha 2010, s. 12–34, k patronátům Z. BOHÁČ, *Topografický slovník*, s. 108, 112, 117–125, 131.

12 CDB IV.1, č. 233, s. 403; CIM II, č. 107, s. 181–183; RBM IV, č. 1291, s. 518–519, z literatury A. SEDLÁČEK, *O starém rozdělení Čech na kraje*, Praha 1921, s. 96–98; Josef V. ŠIMÁK, *České dějiny*, I.5. Středověká kolonizace v zemích českých, Praha 1938, s. 975–977; Martin JEŽEK, *K prvotní poloze Rakovníka*, *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 141–146.

13 Ke znakům městského zřízení a jeho formám zásadně Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998 (v německé verzi: *Die mittelalterlichen Städte in den böhmischen Ländern*. Gründung – Verfassung – Entwicklung, Köln u. a. 2010).

Kamýcko

Shodné prvky se zbečensko-hrádeckým revírem vykazuje další z honebních okrsků, totiž kamýcká vilikace. Označení jí vtiskl knížecí dvůr v Kamýku na střední Vltavě. Poprvé vystupuje snad k roku 1186 (*in loco [...] Nacamic*), najisto roku 1236 (*Datum apud Camik*). Když v lednu 1218 Přemysl Otakar I. v knížecím dvoře činil dar Milevsku, čteme mezi svědky vilika Předvoje (*Preduvoy villico*), asi správce Kamýcka, neboť jiný místní zástupce chybí. Ve skoupě zalidněném kraji se usadilo víc knížecích dvorů (Živohošť, Knín, Kamýk), sama kamýcká vilikace se ohlašuje zkraje 14. století (*villicationis et forestarie Kempnicensis*). V jejím okrsku (*in districtu Kemnicensi*) král v roce 1304 potvrdil Zbraslavi řadu vesnic, v příbuzných modifikacích se Kamýcko objevuje roku 1313 (*olim villiacioni Kemnicensi pertinetem*), dále 1326 (*fore Kamycensis sive silvae Lowczie*) a dvakrát 1336 (*in villicatione Kamicensi; williacionem Camygensem*), nevyjímaje formuláře (*villicationis et forestarie Kempnicensis*). Střední Povltaví sloužilo jako dodavatel stavebního i palivového dřeva pro Prahu. Z Kamýku se plavilo do Podkalí, kde s ním vznikl rozsáhlý trh. V údajném mandátu krále Václava, snad k roku 1284, čteme o kamýckém vilikovi Heinlinovi (*Heinlino villico in Kamik*). Po vodě (*per aquam*) měl dopravit sto kmenů jedlí a 40 dubů předepsané míry ke svatotomášské bráně Nového Města pod Pražským hradem (Malá Strana). S instrukcemi, jak příkaz naplnit. Když se vilik zdráhal, přišla upomínání, do nichž se zapojil i podkomoří Vítek z Krumlova.¹⁴

Oživení do kraje vnesl královský hrad, situovaný na levý vltavský břeh západně od Kamýka. Byla to honosná stavba, zahájená asi Václavem I. a dovršená v pohodlnou rezidenci Přemyslem Otakarem II. (zvaný i Vrškamýk nebo Hunec). Právě zajíždkami do kamýckých lesů motivoval Ota Durynský směnu biskupské Zbraslavi s králem Přemyslem, který zde poté zřídil opevněný dvůr. K hradu Kamýku, či lépe k panovníkovi se začala vázat manská soustava. Sám Kamýk, organizační uzel v obchodu se dřevem a jeho říčním transportem (ještě v polovině 19. století se jako hlavní zdroj obživy uvádí *Schiffahrt*), přerůstal ve

14 CDB I, č. 311, s. 284, č. 287 (f.), s. 387; CDB II, č. 153, s. 144; CDB III.1, č. 135, s. 169; RBM III, č. 139, s. 59, č. 1112, s. 433–434, č. 1186, s. 460; RBM IV, č. 253, s. 100, č. 361, s. 144; *Listy kláštera zbraslavského*, sebral F. Tadra, Praha 1904, č. 15, s. 9; *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (c. 1336–45)*, hrsg. von F. Tadra, Wien 1882, č. 200, s. 237–239; *Fragmente eines böhmischen Formelbuches aus dem 13. Jahrhundert*, hrsg. von W. Wattenbach, in: *Forschungen zur Deutschen Geschichte* 15, 1875, s. 237. O pozici Kamýcka čili Kamenicka Josef PEKAŘ, *O správním rozdělení země české do polovice 13. století*, in: *Sborník prací historických k šedesátým narozeninám dvorního rady profesora doktora J. Golla*, red. J. Bidlo, G. Friedrich, K. Krofta, Praha 1906, s. 111–112, příběh vilika Heinlina rozvedl L. JAN, *Václav II.*, s. 452–453, ohledně zásobování Prahy stavebním dřívím František HOLEC, *Obchod s dřívím v Praze ve 14.–17. století*, *Pražský sborník historický* 6, 1971, s. 8–13; J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014, s. 430–431.

vyšší sídelní formu, aniž by to navenek posvětil nějaký akt. Roku 1336 se Kamýk poprvé nazývá městečkem (*in Kamyk oppido*).¹⁵

Za půlkou 14. století soudržnost vilikace roztávala, přesto si v městečko vyrostlý Kamýk své lokální prvenství udržel. Dostředivá síla Příbrami i Sedlčan ho vtahovala slabě, takže se dá s Lippertem mluvit o vilikačním ne-li městě, tak městečku. Do husitství zůstával Kamýk královským, byť zastavovaným zbožím. Složitější je to s kamýckou topografií. Podle listiny Václava II. z 29. září 1285 (text v inzertu listiny krále Jana z roku 1337), dosvědčené i formulářově, král daroval Milevsku „patronáty kostelů sv. Petra a sv. Mikuláše ve Starém a Novém Kamýku“ i s jejich desátky (*ius patronatus, quod habemus in ecclesiis b. Petri et Nicolai in Antiquo et Novo Kamik, případně in ecclesia sanctorum Petri et Nycholai in antiquo et novo Kamnit*). Starý a Nový, levobřežní a pravobřežní Kamýk se dá ztotožnit s Velkou a Malou Stranou, nicméně městečko reálně zná pouze kostel Narození P. Marie se stopami rané gotiky. Co je jisté, do plebánie uváděl kněze v letech 1407 a 1408 milevský opat (*ad eccl. in Camyk; ad eccl. in Camik*). Pokud vložíme důvěru v údaj k roku 1285, snad s výstavbou hradu nakrátko v Kamýku působily dva kostely, nebo – což by vzdáleně mohl evokovat formulář – to byl jeden kostel s dvojím, leč nezvyklým zasvěcením. Stěží lze do rozvah zapojit hradní kapli.¹⁶

Zatímco Kamýk těžil z Vltavy, v severní výspě Kamýcka vděčil zlatu za svůj růst Nový Knín. Lovecký dvůr ve (Starém) Kníně pronikl do historie v roce 1186 dohodou knížete Bedřicha se znojemským údělníkem Konrádem, budoucím Konrádem II. Otou (1189–1191), v lednu 1218 zde pobýval Přemysl Otakar I. (*Actum Kníne*). Při dvoře působil kostel, snad sv. Benedikta, později sv. Františka Serafinského, pod jehož barokní přestavbou se zachovala torza gotiky. Ve 13. století začala v Kníně nápadnější těžařská aktivita. Vilikace se tříštila. Závažné je svědectví z roku 1321, kdy Štěpán z Tetína emfyteuticky vysazoval vsi Kytín, Dobříš, Libčice a Knín, ten o 7½ lánu (*villam Knyn*). Regulovaný tvar získalo obdélné novoknínské náměstí s původně (asi pozdně) románským sv. Mikulášem při severním okraji. Nejasný vztah mezi knínskými svatyněmi neřeší ani prameny 14. století, v roce 1423 se mluví o farním kostele svatých Benedikta a Mikuláše. Prezentovala tam místní šlechta, výše papežského desátku (1352: 1 kopa) napovídá, že místo se odedávna vyjímalo z venkovského okolí. I když se těžařské výnosy neukázaly slibné, jak se zdálo, tak stačily, aby v roce 1331

15 RBM IV, č. 361, s. 145. O kamýcké vilikaci a manech Markéta NOVOTNÁ, *Kamýk nad Vltavou a jeho vilikace*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 11, 2007, s. 117–136, k ocenění hradu T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 241, nověji Jiří ÚLOVEC, *Kamýk nad Vltavou*, Podbrdsko 9, 2002, s. 21–34. K vltavské plavbě Johann G. SOMMER, *Das Königreich Böhmen; statistisch-topographisch dargestellt*, XVI. Berauner Kreis, Prag 1849, s. 172.

16 RBM II, č. 1355, s. 585 (srovnej i *Katalog listin a listů k VII. dílu českého diplomatáře*, I. Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283–květen 1297, sestavil D. Havel, Brno 2011, č. 152, s. 66 /dále KLL/; *Das urkundliche Formelbuch des königl. Notars Henricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, hrsg. von J. Voigt, in: *Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen* 29, 1863, č. 82, s. 95–96); *Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidiocesim*, VI, ed. J. Emler, Pragae 1883 (dále LC), s. 230, 248.

král Jan spolu s Jílovým také Knín zastavil Oldřichovi Zajícovi z Valdeka. Málo později (1339) se vzpomínají královští urbureři z Knína (*urburariis nostris in Knyna*). Na úrovni ne zrovna výnosného, v konečném součtu se však asi vyplácejícího podnikání zůstal Knín po zbytek předhusitské doby. Poté se v několika vlnách dočkal stvrzení dřívějších privilegií.¹⁷

Volně se ke kamýcké vilikaci, do Kamýčka, počítala Dobříš s loveckým dvorem Václava I. a emfyteuticky vysazená Štěpánem z Tetína v roce 1321 spolu s Kytínem, Knínem a Libčicemi (*villam Dobrziss cum XII laneis*). Poté se Dobříš ubírala vlastními cestami. Kamýcká vilikace, protkaná soustavou lén, zčásti prosákla do manské soustavy Karlštejna, sám Kamýk se uskrovnil v roli „vilikačnického městečka“ přilehlého Povltaví.¹⁸

Bezdězsko

Jinak se formoval kraj pod Bezdězy. Jeho lesnatá vilikace patřila k výbavě zeměpána, od půlky 13. století ji počali nahlodávat Ronovci a Markvartici. Strategickou oblast na hraně staré ekumeny a příhraničí si chtěl pojistit a uchovat Přemysl Otakar II. Nejenže zahájil budování velkého hradu na temeni vyššího z bezdězských kopců. Listinou z 22. října 1264, která se řadí ke sdělným lokačním písemnostem, svolil k založení stovkou lánů (zhruba 20 km²) vybaveného města „v našem lese v Bezdězu při vodě řečené Doksy s vesnicí zvanou Chlum“ (*de silva nostra in Besdhetz sita circa aquam dictam Dogs una cum villa, que Clumen dicitur*). Mezi svědky *Ia. villicus de Besdetz*, správce bezdězské villikace (snad Jakub či Jan), jehož sídlo hledíme při románském kostele sv. Jiljí ve vsi Bezděz. Dílo král svěřil Konrádovi a Hertvíkovi z Kravař. Při váhání, zda listina ohlašuje městské počátky Doks nebo Bezděze, se rýsuje spíš druhá možnost. Chystané město by se mělo rozložit pod hradem, něco západněji od jilského kostela, kde se dá na indikační skice rozpoznat obdélný rynek městského typu. Urbanizační počín byl zároveň součástí velké kolonizační akce, která měla „bezdězský les“ zalidnit a kultivovat. Dřívějšího vilika střídal purkrabí královského hradu, dění na nižších úrovních přebírali lokátoři a vesničtí rychtáři. Vznikaly nové a rozšiřovaly se starší vesnice, v některých se usazovali manové příslušní k hradu. Ačkoliv první údaj o manství se váže až k roku 1324 a některá zřídil Karel IV., nese celek otakarovskou pečeť.¹⁹

17 CDB II, č. 153, s. 144; RBM III, č. 697, s. 291, č. 1827, s. 712; RBM IV, č. 674, s. 264–265; CIM IV.2, č. 359, s. 63–65, č. 462, s. 194–195, č. 641, s. 390–391, k dataci mikulášského kostela Anežka MERHAUTOVÁ, *Raně středověká architektura v Čechách*, Praha 1971, s. 179. O knínském historii Stanislav POLÁK, *Přehled dějin města Nového Knína*, Vlastivědný sborník Podbrdská 18, 1980, s. 17–26, církevní poměry Z. BOHÁČ, *Topografický slovník*, s. 94.

18 CDB IV.1, č. 234–235, s. 404–407; RBM III, č. 697, s. 291. O Kamýcku A. SEDLÁČEK, *O starém rozdělení*, s. 99–101, s oceněním role Kamýka J. LIPPERT, *Social-Geschichte II*, s. 313. Ke karlštejnským manstvím M. NOVOTNÁ, *Karlštejnská manská soustava*, in: Karlštejn a jeho význam v dějinách a kultuře, Praha 2010, s. 110–127.

19 CDB V.1, č. 423, s. 627–629, v souhrnu J. V. ŠIMÁK, *České dějiny I.5*, s. 751–764; J. ŽEMLIČKA, *Bezdězsko – „královské území“ Přemysla Otakara II.*, Československý časopis historický 28, 1980, s. 726–751; Petr MEDUNA – Jiří SÁDLO, *Bezdězsko – Dokesko. Krajina mezi odolností a stagnací*,

Civitas Bezdez sub ipso castro mohla začít fungovat a těžit i z možností nabízených stavbou velkého hradu (asi 1265–1278). Jakmile za vleklých rozbrojhů nastal útlum, postihl i *civitas* pod Bezdězem. Stále chybělo venkovské zápolí, od nejbližšího sídelního pásu (Okna, Luka, Žďár, Bezdědice) dělil „město Bezděz“ široký lesní pruh. Souběžně se vzámaly „na vodě“ situované Doksy, okolo nich nové osady s účastí Němců. Tento druhý z „bezdězských“ městských útvarů se snad napůl živelně ustavil v ozvuku králova privilegia z října 1264. Městečko, zprvu jako Hirschberg, se soustředilo okolo čtvercového rynku.²⁰

Severozápadní cíp Bezdězska ovládly Kuřívody, původně Freistadt (prvně 1279), též s výrazným náměstím a prvky regulace. Dnes zůstávají Kuřívody, či spíše co po nich zůstalo, jediným vizuálním svědkem dříve poměrně hustého osídlení v lesích mezi Bělou, Mimoní a Hlavicí na jihozápadě Česko-dubská. Zdejšímu, později z valné míry německému osídlení uštědřil poslední ránu vojenský újezd pod Ralskem. Středověk podává jiný obraz. Východně a severovýchodně od Kuřívod se v pozdním 13. nebo ve 14. věku rozsadila síť vesnic s několika farními místy (Kuřívody, Dolní Krupá, Svěbořice, Jablonec čili Jabloneček, na okraji Hlavičce). Před půlku 13. století se hlásí pouhé výjimky, snad Chlum (1225) a Krupá (1229), z roku 1325 pochází údaj o Svěbořicích (Schwabitz). Jihovýchod Kuřívodska posléze tíhnul k cisterciákům v Hradišti nad Jizerou. Zlomky jejich urbáře sepsaný okolo roku 1400 poznamenává díl Židlova, plně Dolní a Horní Krupou, Rokyťou, Jezovou, Olšinu a Okna (*Rokyta, Krupa superior, Zydlow, Krupa inferior, Gyezwe, Olssyna, Okna*), přičemž Krupou a Rokyťou získal klášter v roce 1358 směnou s Haškem z Lemberka, jedním z Markvarticů. Od severu se tlačili Vartenberkové, jen místy se uplatnila nižší šlechta. Celá málo úrodná oblast se vyznačuje silným, téměř absolutním zastoupením příkladných lesních lánových vsí, někde v radiálním provedení (Jablonec, Okna, Proseč aj.). Celý tento výsek „bezdězského lesa“ volá po moderním sídelně historickém zpracování.²¹

Velký kolonizační záměr „zlatého krále“ zůstal napůl cesty. Městečka Doksy (Hirschberg) a Kuřívody (Freistadt, Hühnerwasser, Libera Civitas) nepřesáhla úzce regionální stín. Urbánnímu sídlišti pod hradem nepomohly injekce Vác-

Historická geografie 35/1, 2009, s. 147–160; Helena PIKOROVÁ, *Manský systém hradu Bezděz* (Vznik, rozsah, vývoj a zánik), *Confluens. Vlastivědný sborník Mělnicka* 7, 2010, s. 74–110. K přelomu 13. a 14. století klade manskou soustavu A. SEDLÁČEK, *Hrady X*, s. 11. O jilském kostele ve vsi pod hradem Lucie KRACÍKOVÁ – Jan SMETANA, *Románská a gotická sakrální architektura v okrese Česká Lípa*, Praha 2000 (= Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 9), s. 24–29.

20 Jistou roli mohla v rozpolcení urbanizačního plánu sehrát dvojice lokátorů. Linie Konráda se dá v pokračování vytušit ve směru Starého Bezdězu, Kuřívod a Bělé, Hertvík z pramenů mizí.

21 O Kuřívodech poprvé *Vypravování o zlych letech po smrti krále Přemysla Otakara II.*, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. J. Emler, Praha 1874, s. 348, srov. i Marie VOJTÍŠKOVÁ a kol., *Osídlení českolipského okresu ve světle archívních dokladů*, Česká Lípa 1978, s. 122–123. Výsek hradištského urbáře *Zlomky urbáře kláštera hradištského*, vydal J. Emler, Praha 1884, s. 12–19, srov. J. V. ŠIMÁK, *Dějinné paměti okresu Mnichovohradištského*, I, Mnichovo Hradiště 1917, s. 84–94, k časnějším dokladům CDB II, č. 270, s. 263 (Chlum), č. 324, s. 328 (Krupá); *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*, I, ed. J. Emler, Praegae 1870 (dále RTT), s. 67. S doklady o prezentaci farářů LC Kuřívody, Svěbořice, Jablonec, Dolní Krupá, případně Hlavičce (podle rejstříků), o Krupě a Rokyty RTT I, s. 420.

lava II., provázené novým vysazením a přiřčením velké půdní výměry, místy daleko za bezděžským obvodem (166½ lánu). Svě sehrála absence vydatnější vodoteče i stíněná poloha bez výhledu půdní expanze. Od konce 13. století přecházely výseky „bezděžského lesa“ a nakonec i sám hrad do rukou Ronovců, a sice odnože pánů z Dubé, kteří se také zasadili o změnu církevních poměrů. Svätý Jiljí v Bezděžu přestal být centrem velké farnosti. Svěbytnost získaly jeho filiálky v Chlumu, (Dolní) Krupé a Kuřívodech, jejichž patronáty k sobě potáhli Dubští, za což Václav II. odškodnil bezděžský kostel vsí Zbyny o 10 lánech (objevuje se i forma *Ludwigsdorf*). Současně ji vyňal z jurisdikce Doks (1293). Městečko pod hradem ustrnulo a v další generaci ukončili páni z Dubé (stávají se Berky z Dubé) jeho přesunutí do Bělé. V roce 1336 uvedl Habarta, plebána v Bezděžu, do úřadu Hynek ml. Berka z Dubé, souhlas dal král Jan, jemuž „podle práva“ zdejší prezentace formálně stále náležela (*ad nos de iure spectare dinoscitur*). Ještě roku 1396 se připomíná „Staré Město řečené Bezděz pod hradem Bezdězem“ (*antiqua civitas dicta Bezděz, sita sub castro Bezděz*).²²

Městská trojice pod Bezděží pasuje do souřadnic Lippertových králových vilikačnických měst, spíš městeček. Impuls k rekonstrukci „bezděžského lesa“ vzešel od Přemysla Otakara II., který listinou z října 1264 hodlal zřídit „plné“ královské město (*civitas*). Vývoj se ubíral jinak, oblast ležela opodál větších tras a v další generaci se ocitla v zájmovém poli Ronovců. Převahu krále na půl století vystřídal panský rod. Neukončenou proměnu „bezděžského lesa“ a translaci z Bezděžu do Bělé završilo privilegium Hynka Berky z Dubé z roku 1337. Agrární ráz zůstal pro Doksy, Kuřívody, Bezděz či nakonec Bělou natrvalo příznačný.²³

Polabské pásmo

V přímém dosahu krále a někde i královen se udržel široký pruh úrodného Polabí se sadou královských měst. Jako korálky se navěsily na velký říční tok, začínaje Ústím, Litoměřicemi, Mělníkem a přes Nymburk a Kolín s průnikem k Hradci. O tuto bázi se odedávna mohla opřít výživa Čech, vznikaly tam vstřícné podmínky k ustavování městských obcí. Ve 13. století tam královu pozici narušila šlechta i církev, navzdory tomu si Přemyslovci i Lucemburkové v Polabí udrželi dobré pozice více než jinde. Rastr královských měst rozředila síť „vilikačnických“ městeček, jichž se nejednou ujímali zástavní páni.²⁴

22 *CIM IV.1*, č. 18, s. 33, č. 63, s. 100–103, č. 153, s. 226–228; *RBM IV*, č. 353, s. 142, ke Zbynům *RBM II*, č. 1634, s. 701. K pronikání Ronovců, zejména odnože z Dubé, do kraje pod Bezděží nedávno i L. JAN, *Václav II.*, s. 182–184.

23 *CIM IV.1*, č. 44, s. 62–67 (*RBM IV*, č. 419, s. 169–172), potvrdil Karel IV. v roce 1348 (*CIM IV.1*, č. 62, s. 99), srov. i *Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských*, vydal J. Kalousek, Praha 1889 (= *Rozpravy Král. čes. spol. nauk VII.3*), č. 2. Z literatury J. LIPPERT, *Social-Geschichte II*, s. 304–308, o počátcích Bělé i František ZUMAN, *Bělské privilegium Hynka Berky z Dubé z roku 1337*, *Bezděz 8*, 1937, s. 65–72, tím však začíná jiná kapitola bezděžské oblasti. S dílčím přehodnocením dění v bezděžském lese J. ŽEMLIČKA, *Districtus Policensis a „bezděžský les“*. Dva příklady z urbanizace Čech (v tisku).

24 *K váze starého sídelního území J. KLÁPŠTĚ, Proměna*, s. 161–283, srovnej i J. ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253*. Proměna státu a společnosti, Praha 2002, s. 230–263.

Míříme-li proti labskému proudu, přibývají tato místa za „věnným“ Mělníkem. Ke jmění královen vykazoval těsný vztah i Kostelec nad Labem, též s říčním mlýnem o čtyřech kolech. Když ho v prosinci roku 1317 královna Eliška darovala zbraslavskému klášteru, vynášel ročně čtyři hřivny. Vzpomíná i milosti, jimž se mlýn těšil od jejích předchůdkyň (*quas molendinum memoratum ab aliis reginis habuit*). Roku 1327 král Jan zastavil *civitatem Kostelec super Albea* Hynkovi Berkovi z Dubé, k žádosti jiného uživatele, saského vévody Rudolfa, obnovil Karel IV. městečku Kostelci mílové právo (1364). Poté došlo k vyplacení, takže roku 1371 vedle Hradce, Mýta a Chrudimi také *vniversitas ciuitatis Kostelycz* složila poslušensství Alžbětě, manželce císaře Karla IV. Začátkem 15. století opět vidíme Kostelec (*civitatís nostre Kostelec, que est sita in litore fluminis Albee*) v zástavě pánů z Dubé.²⁵

Listina ohlášená k 1. prosinci 1290, kterou měl vydat Václav II., patří až jeho synovi (1305), nic to však nemění na obsahu, v němž král mluví o „našich městečkách“ Čelákovcích a Dymokurech (*oppida nostra Selakowitz super flumen Albeam et Dimocur iuxta Podebrad*) i mlýnech u Nymburka, to vše za 3 500 hřiven prodáno Sedlci.²⁶

V pokračování upoutá Lysá, součást odvěkého zeměpánova zboží v lužních lesích při Labi. Roli ústředí tam plnil dvůr ve Staré Lysé, postoupený ve 13. století k užítku královen. V roce 1244 prodala Kunhuta Štaufská, manželka Václava I., pražským johanitům dvůr s polnostmi v Týnici čili Týnci (*in Tiněc*), tvořící příslušenství královniny kaple sv. Desideria v Lysé nad Labem (*pertinentem ad capellam nostram in Liza sancti Desiderii*). Sám posléze zaniklý dvůr stával na katastru Kounic u Českého Brodu, důležité je pro nás sdělení o královniných zájmech na Lysecku.²⁷

Těžiště okrsku se přesouvalo blíž k řece. Radikální krok učinila královna Guta, manželka Václava II., když v březnu 1291 pověřila svého „služebníka“ Rudlina, aby Lysou i její vsi převedl na německé právo, tj. aby lyský statek emfyteuticky reorganizoval (*locacionem bonorum nostrorum in Lissa et in uniuersis villis ibidem ad Lissa spectantibus ad jus theutonicale*). V listině se dočteme o lokační praxi i zatížení nových osadníků, sám Rudlin měl za svou námahu získat dědičné fojstství, tři lány, krčmu i třetinu soudních poplatků. Do lyské „proměny“ dává nahlédnout i Gutina listina o úpravě majetků zdejšího kostela (1293), v níž se nové sídliště zve trhem (*in foro nostro Lyssa*). Zda se ambiciózní projekt zdařilo ve všem naplnit, se dá pochybovat, k roku 1341 městečko najisto trvalo (*oppidum dictum Lis*). V královském lese zvaném Lipanský, mezi „městem Nymburkem a městečkem Lysá“ (*civitas, oppidum*) dal tehdy král Jan skupině

25 CIM II, č. 406, s. 588–590; RBM III, č. 406, s. 163, č. 1251, s. 487; CIM IV.1, č. 88, s. 135–136, č. 182, s. 261–262.

26 RBM II, č. 1523, s. 656 (oprava datace KLL I, s. 414). K odprodeji ještě se starým vročením Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 let cisterciáckého řádu, red. K. Charvátová, Praha 2000, s. 135, už nověji J. ZEMLIČKA, *Do tří korun*. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301), Praha 2017, s. 88.

27 CDB IV.1, č. 57, s. 143, o poloze týnického dvora František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959, s. 23.

pražských měšťanů svolení k založení vsi, asi Mladé v pozdějším milovickém vojenském újezdu (zanikla).²⁸

Když Guta označila Rudlina za svého služebníka (*servitor*), zdůraznila osobní rozměr jejich vztahu. V dané chvíli se stával lokátorem, mohli bychom ho nazvat i správcem, vilikem nebo vladařem, jak definuje i Mistr Klaret (*villicus est wladarz*). Pokud by se věc zdařila, měnil by se v dědičného fojta lyského okrsku (*aduocaciam ibidem in Lissa et in villis ibidem spectantibus*), nadřazeného přílehlým vesnicím.²⁹

V návaznosti na lyské zboží pokračovalo královo panství v kraji svíraném Mrlinou, Cidlinou a Labem. Pozornost přitáhne Nový Bydžov, snad právě on vzbudil v Lippertovi ideu vilikačnických měst. Regulérně založený útvar by se řadou rysů mohl směle vřadit ke královským městům, způsob vzniku dal však bydžovskému vývoji jiný směr.

U počátku stojí listina z června 1305. Král Václav II. chtěl těsně před smrtí odčinit újmu, která stihla kostel ve Starém Bydžově přeložením „města“ do míst, „kde se nachází nyní“ (*ciuitatem ipsam de loco antiquo ad illum, in quo nunc est, transtulisse*). Poškodilo to kapitolu v Sadské, k jejíž výbavě bydžovský kostel náležel (*cuius Saccensis ecclesie prebende ipsa ecclesia in Bytzow ab antiquo est adiuncta*). Kdy se translace měla udát, text neříká, snad v devadesátých letech. Výšinná, ba „hradištní“ poloha Starého Bydžova bránila rozvinutí náročnějšího urbanismu, nové město s velkým rynkem a šachovnicovým uspořádáním se proto usadilo blíže k Cidlině.³⁰

Původně se měl Nový Bydžov stát správním bodem okolního kraje. O váze, jež se mu přikládala, by svědčila jména prvních přísežných spolu s bydžovskými úředníky (*beneficiarios Bidzowienses*), dosvědčenými roku 1324. Městský ráz podtrhlo usazení minoritů, přesto městský kostel P. Marie (dnes sv. Vavřince) zůstával podřízen farnímu ústředí ve Starém Bydžově. Jeho patronát stále držela kapitula v Sadské i její právní nástupce u kostela sv. Apolináře na Novém Městě pražském. Novému městu byly přiměřeny lány v sousedství, nicméně až privilegium Čeňka z Vartenberka z roku 1407 (Bydžovští jím získali odúmrtní právo) vypočetlo místa, *ježto nyní s městem Bydžovem trpie*: Starý Bydžov, Pařeč (zaniklý), Skřeněř, Humburky, Prasek, Zdechovice. Neboť po srpnu 1306 se vše stočilo jinak. Nehotového města se ujal mladý Lucemburk. *Knihá svědomí* vyzdvihuje roli hradeckého vilika Henlina (Linkova), z králova pověření seniora města (*auxilio Henlini, villici Gradicensis, qui ex parte domini regis Bohemie, datus in seniore et promotorem*). Bydžov mezi královská města nevstoupil, přešel do rukou Vartenberků a toliko z jejich „milosti“ se dobíral královských výsad. I v roce 1415, kdy mu Václav IV. na přímělu Čeňka z Vartenberka obnovil mílové právo po vzoru Hradce. Sám Bydžov se pohyboval na rozhraní města a městečka

28 RBM II, č. 1534, s. 661, č. 1624, s. 697–698; RBM IV, č. 1032, s. 414, srovnej J. V. ŠIMÁK, *České dějiny I.5*, s. 816–819, aktuálně J. KLÁPŠTĚ, *Proměna*, 222–223; J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu*, s. 186–187.

29 Klaret a jeho družina, I. Slovníky veršované, vydal V. Flajšhans, Praha 1926, s. 143, verš 1001.

30 CIM II, č. 78, s. 143–144.

(1415: *civibus et incolis in opido Bidzow; prefatum oppidum Bidzow* aj.), až v roce 1569 získal statut královského věnného města.³¹

Ustavení Nového Bydžova, klasického „vilikačního města“, ohlásilo královskou rekonstrukci okolního Polabí. Její počátky sahají k zisku Poděbrad, podle Dalimila odňatých Přemyslem Otakarem II. dřívějšímu majiteli. Král tu vystavěl hrad nového stylu a již v prosinci 1268 v Poděbradech hostil Oldřicha Korutanského (poděbradská smlouva). Souběžně klesl význam dvora v protilehlé Sadské, známé vyhlášením *Statut Konráda II. Oty* (1189). Ustavení Nymburka zvýšilo ekonomickou a správní váhu tohoto labského úseku, jehož rozptýlené královské majetky se propojily v poděbradské hradní panství, ve vilikaci. Do ní v roce 1294 patřila i Činěves u Městce Králové (*Chwineuez, sitam in villicatione Podebradensi*). Poděbradský obvod byl načas dán k užítku pražskému purkrabství (Hynek ml. Berka z Dubé cca 1320: *nos, qui villicationis ipsius curam gerimus*), jeho správu řídili vilikové. Nemístné požadavky poděbradského vilika a dílem purkrabího, obdařeného popravou, nutily břevnovský klášter, aby roku 1328 žádal o vynětí svých vesnic z jeho pravomocí (*a castri nostri Podiebrad sev villicationis*). Rozsah poděbradského panství, i v roce 1327 označeného za vilikaci (*nostre villicationi Podebradensi*), přibližuje listina z roku 1345. Král v ní poděbradské zboží udělil v léno šlechtickému zájemci.³²

Ohlasy poděbradské vilikace pronikly na Městecko. Protáhlé *oppidum* Městec Králové s kostelem uprostřed kupodivu nemělo s královnami nic společného, adjektivum je pozdější. K vysazení patrně došlo za přemyslovských králů, v roce 1360 získal Městec (*Kynygfeld*) od Karla IV. nejen práva Nymburka (*aby všech a každých práv, jichžto město naše Nymburk požívá*), ale i 18 emfyteutizovaných lánů, mílové právo a posílení role rychtáře a městského soudu. V roce 1395 to potvrdil a rozšířením odúmrti vylepšil Václav IV. Něco prozradí zázemí. Navršení svatojiřských majetků může svědčit o původně zeměpanských a posléze církevní rozdaných statcích, svědectví z let 1291 a 1294 o Úmyslovicích a Činěvsi ukazují na emfyteutický ruch i prvotnost královského zboží. Do roku 1305 náležely králi Velenice, Podmoky a Vrbice, v pozdním 14. století se v městeckém dosahu vzpomínají jiné duchovenské položky. Josef V. Šimák přikládá tyto úpravy „jedné

31 *CIM* II, č. 820, s. 1086–1088, č. 861, s. 1162–1163; *Liber Conscientiae civitatis Novobydžoviensis – Kniha svědomí města Nového Bydžova z l. 1311–1470 s výsadami a akty o výkupu svobody*, vydal J. Kapras, Nový Bydžov 1907, s. 11, 14, 24–26, 30; *RTT* I, s. 64. K církevním poměrům ve městě Josef KURKA, *Archidiakonáty kouřimský, boleslavský, hradecký a diecese litomyšlská* (místopis církevní do r. 1421), Praha 1914, s. 516–518 příklady z prezentací *LC* I.1, s. 79; *LC* II, s. 63. Srovnej J. LIPPERT, *Social-Geschichte* II, s. 309–310, nejnověji *Historický atlas měst České republiky*, č. 29 Nový Bydžov, Praha 2017.

32 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, sv. 2, vydali J. Daňhelka, K. Hádek, B. Havránek, N. Kvitková, Praha 1988, kap. 86, s. 404; *CDB* V.2, č. 573, s. 152–154; *Das St. Pauler Formular. Briefe und Urkunden aus der Zeit König Wenzels II.*, hrsg. von J. Loserth, Prag 1896, č. 90, s. 79; *RBM* III, č. 555, s. 233, č. 1403, s. 551 (*CIM* II, č. 149, s. 254–255), č. 1469, s. 574–575; *RBM* IV, č. 1602, s. 639. K okolnostem proměny Poděbrad J. ŽEMLIČKA, *Epizody z vládní praxe Přemysla Otakara II. O revindikacích, hradech a nucené směně*, in: *Mezi raným a vrcholným středověkem*. P. Kouřilovi k šedesátým narozeninám přátelé, kolegové a žáci, uspořádali J. Doležel a M. Wihoda, Brno 2012, s. 526–527.

a téže zakladatelské práci královských lidí“. Víc ji tušíme, než prokážeme. Hlavní směry proměn, jednak z Poděbradska a Nymburska, jednak z Hradecka, se potkávaly v Bydžovsku. Obloukem se vracíme na střední Cidlinu.³³

Organizační role hradeckého vilika, zjištěná v Novém Bydžově, nebyla osamocená. Z formuláře, svázaného se sklonkem 13. století, se dá vysoudit jeho součinnost při osazování královského lesa severovýchodně od Hradce Králové. Instrukci, jak má konat vilik Gundakar „ve své vilikaci“ (*in tua villicatione*), udílí sám král. I toto dílo, na němž se podíleli němečtí osadníci, zůstalo neukončeno. Zbytky králova hvozdu zvaného Bor získalo v říjnu 1307 od římského krále Albrechta a rakouského vévody Fridricha město Hradec, v roce 1318 to potvrdil král Jan (*silvam nostram seu rubetum Bor nuncupatam*). Starší podklad někde převrstvily německé názvy. Příkladně *Slakendorf* a *Hengstberch*, zastavené Václavem II. za 900 hřiven, se dají vztáhnout k Černilovu, pod Hengstberkem se může skrývat Jasenná. K této akci se asi váže i další ulicovka s uspořádáním pluziny do dlouhých pásů, totiž Králova Lhota. V dalších generacích celou soustavu převrstvily mladší situace.³⁴

Odskok k Jičínu

Podobných situací by se napočítalo v Čechách (nehledě na Moravu) mnohem víc. Ne vždy se daří vniknout do smyslu převodů s účastí krále. Jak rozumět směně Václava II. se Lvem (někdy se mluví o Lévovi) z Konecchlumí? Král ji potvrdil v listopadu 1304, již po uherské výpravě a odražení Albrechtova nájezdu. Na Václava by přešly hrad Brada a město Jičín se 100 lány (*castrum, quod dicitur Brada, et ciuitatem Gyczyn cum centum laneis*), naopak ve Lvův prospěch se král vzdal Štítar s rychtou a 16 obdělanými a osmi neobdělanými lány (nejistá poloha, snad Kolínsko) i „se všemi právy, užitky, řekami, loukami a jinými náležitostmi“ (*ipsam villam Sczithar cum omnibus iuribus, vtilitatibus, fluuiis*). Na první pohled král získal, i když jedním dechem prohlásil, že Bradu a Jičín Lvovi „odňal“ (*abstulimus*). O motivech se lze dohadovat. Skrýval se v nich trest, kompenzace? Nebo držel Lev tyto položky jako propůjčený, možná lenní nebo zástavní majetek? Má to opodstatnění, neboť v roce 1293 královna Guta mluví o svých jičínských mensálních statcích (*in bonis dictis Giczin ad mensam*

33 RBM II, č. 2038, s. 881, č. 2043, s. 883. Výsadu z roku 1360 známe z českého opisu 16. století, ten je překladem latinského originálu, spolu s Václavovou konfirmací CIM IV.1, č. 75, s. 117–119, č. 149, s. 220–221. O Královéměstecku J. V. ŠIMÁK, *České dějiny* I.5, s. 828–829, kde odkazy k dokladům o Úmyslovicích a Činěvsi (s. 828, pozn. 2), viz také KLL I, č. 770–771, s. 302; F. VACEK, *Emfyteuse* (1920), s. 54. O svatojiřských majetcích v kraji Ferdinand KLOSS, *Das räumliche Bild der Grundherrschaft in Böhmen bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*, Gablonz a. N. 1934, s. 131.

34 RBM II, č. 2065, s. 891, č. 2367, s. 1027, k lesu zvanému Bor CIM II, č. 83, s. 148–152 (RBM II, č. 2149, s. 927–928), č. 103, s. 177–178 (RBM III, č. 470, s. 194). Povšechně o této polozapomenuté kolonizaci J. V. ŠIMÁK, *České dějiny* I.5, s. 843–846, poněkud odlišně František MUSIL, *Vrcholná kolonizace a východní Čechy*, in: *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku* (do roku 1526), editor O. Felcman, vedoucí autorského kolektivu F. Musil, Praha 2009, s. 351–352, srov. i J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 205–211.

nostram spectantibus). Možná nechybělo mnoho a Jičín se k věnným městům opravdu zařadil. Geograficky by k nim neměl daleko.³⁵

Obě zprávy, první k roku 1293, druhá z listopadu 1304, jsou klíčové. Jejich zdroje se obtížně dají zpochybnit, a věříme-li posunu z *bona* v konkrétnější *civitas*, dá se vznik Jičina jako města spojovat s koncem 90. let a se Lvem z Konechlumí, jehož sídlo leželo necelých 10 km na jihovýchod. Nejspíše právě Lev se postaral o první kroky městské obce a nechal k ní přiměřit 100 lánů. Znovu se vrací otázka, z jakého titulu Bradu a Jičín vůbec držel. Kromě naznačených řešení se vtírá i další, zda nezřizoval město z pověření krále, jako lokátor, aby poté za náhradu ze svých nároků ustoupil. Ani urbánní začátky Jičina se neobešly bez translace, bez přesunu ze Starého Místa do vhodnější polohy na říčce Cidlině. Za rok poté, 7. června 1305, se projasnilo. Na smrtelném loži Václav II. přikázal farnímu kostelu v Lysé šest hřiven z činže, placené ročně jeho „městečkem Jičín“ (*sex marcas in decimis de censu, qui de oppido nostro Giczin solvitur annuatim*).³⁶

Spojení Brady a Jičina se ztrácí, hrad se stává součástí velišsko-jičínského statku. Protože Jičín se propojuje s blízkým, a právě budovaným královským hradem Veliš. Nezvažovali královi ekonomové větší projekt v podobě vilikace nebo provincie? Obojí, město i hrad s příslušenstvím (*castrum suum Weluss et ciuitatem suam Giczin cum omnibus pertinenciis suis*), ale již v roce 1316 Jan Lucemburský v sumě 2000 kop grošů zastavil Půtovi z Frýdlantu, jednomu z Ronovců. Poté zboží přešlo do rukou Vartenberků, vlastně již v roce 1327 (zástava včetně Jičina s výbavou za 1300 kop). V lednu 1337 jim ho král odprodal za 2200 kop. Mluví se nejen o Veliši a Jičíně (*castrum nostrum Belusch [...] ciuitatem Gytzin*), též o vsích „odedávna“ náležejících k hradu a městu: o Starém Místě, Holíně, Veliši, Bukvici, Hlásné Lhotě, Vokšicích, Čejkovicích a Ohavči (*Antiquum Gytzin, Holy, Belusch, Bukwicze, Lhota, Okschicze, Tzaykouicz, Ohawecz [...] que ab antiquo ad castrum et ciuitatem villasque predictas spectabant*). Spojení se zeměpanským majetkem se ztrácelo, Jičín se přetvořil v běžné nekrálovské (poddanské) město.³⁷

A závěr?

Nejen v případě Jičina, i jindy se s translacemi občas pojila historie „králových vilikačnických měst“. Bádání obohatil touto skupinou Julius Lippert, nicméně jeho doširoka roztažená kategorizace postrádá srovnávací měřítko, pevná vymezení

35 RBM II, č. 1624, s. 697–698, č. 2015, s. 872.

36 RBM II, č. 2037, s. 881.

37 RBM III, č. 319, s. 129–130; RBM IV, č. 2159, s. 841–842, č. 2188–2189, s. 852–854, potvrdil Karel IV. v srpnu 1348, srovnej *Listy archivu někdy Olešnického*, in: Archiv český XIV, red. J. Kalousek, Praha 1895, č. 1, s. 495–496. K počátkům města s různými akcenty J. V. ŠIMÁK, *České dějiny* I.5, s. 865–866; *Historický atlas měst České republiky*, č. 18 Jičín, Praha 2008; Jindřich FRANCEK, *Dějiny Jičina*, Praha 2010, s. 26–38. Někdy býval s Jičínem spekulativně spojován listinný text z roku 1302 vztahený k Židněvsi u Mladé Boleslavi, o tom s dalším komentářem CIM IV.1, č. 15, s. 28–29.

a vstřebává leccos. V dalším bádání se pojem vilikačnických měst neujal, nemluvě o Lippertových věcných omylech, daných stavem výzkumu i úrovní edičního zpřístupňování. Proto berme jeho výklad jako další z impulzů dnes široce rozvinutých urbánních dějin. S vilikačnickými městy se vyplatí pracovat a věnovat jim pozornost, včetně podprahového tázání, jak dalece poskytovala živnou půdu středověkým městům a městečkům primární náležitost k zeměpanskému jmění. Včetně poznání, zda je panovník skutečně bral za „své“, nebo sloužily především jako rezervoár pro obligace a finanční záplaty.³⁸

Autor | Author

Josef Žemlička

Historický ústav
Akademie věd ČR
Prosecká 76
190 00 Praha
hostivit@centrum.cz

prof. PhDr. Josef Žemlička, DrSc., (* 1946), je dlouholetým pracovníkem Historického ústavu AV ČR, činným rovněž na Filozofické fakultě Karlovy univerzity v Praze. Zabývá se dějinami středověkého osídlení a kolonizace, vznikem a počátky měst, sociálními a hospodářskými dějinami přemyslovského období, vztahem panovníka a šlechty. Autor řady publikací, z posledních: *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské epochy*, Praha 2014; *Do tří korun. Poslední rozmach Přemyslovců (1278–1301)*, Praha 2017; *Konec Přemyslovců. Skladba a fungování jejich pozdní monarchie*, Praha 2020.

Summary

The king's vilic cities and the estates of queens. Gloss to the medieval urbanization of Bohemia

Medieval cities in the Czech lands can be classified according to a number of aspects. The basic division speaks of royal and non-royal (serf) cities, the latter were informally divided into cities of nobility and ecclesiastical institutions (bishop cities, monasteries, etc.). In another perspective, and also for the younger period, there is sometimes talk of mining, spa, residential or dowry towns, to which the queens applied. In addition to cities with fully developed urban features, the term town is often used for smaller cities. In his Social-Geschichte Böhmens (1896–1898), the historian Julius Lippert (1839–1909) introduced another category, namely vilication towns, but subsequent research did not follow his suggestions.

38 Studie vznikla jako součást záměru *Věnná města českých královen* (Živá součást historického vědomí a její podpora nástroji historické geografie, virtuální reality a kyberprostoru), NAKI č. DG18P02OVV015, nositel: Univerzita Hradec Králové.

In Lippert's conception, it was urban formations that arose on the monarch's land. These cities also belonged to the king, but the local frameworks did not outgrow them and they did not rank among the „full“ royal cities. They were not endowed with royal privileges and used to be smaller and less populous, so it is not often talked about cities but towns. The monarch used them as objects of pledge and they often passed into the hands of the nobility. The study looks in more detail at some typical examples by region. These included the area of Budyně nad Ohří, Kamýk nad Vltavou and then small urban foundations under Bezděz Castle (Bezděz, Doksy, Kuřívody). The interest continues in the belt around the Elbe, in fact from Mělník to Hradec Králové, with an emphasis on the establishment of the town of Nový Bydžov at the beginning of the 14th century. Since there, Jičín was a town with a primary connection to the queens. In the end, the text returns to the „king's vilic cities“ in the eyes of Julius Lippert. Reminds that some of these urban organisms changed their original position (the „town“ of Bezděz was transferred to Bělá pod Bezdězem, hereinafter Nový Bydžov). Although Lippert did not firmly and systematically define the category of „vilic cities“, it is one of the important accompanying features of the king's landed property. Some of these localities became part of medieval colonization activities, some of them showed a relationship with queens. It pays to work further with the concept of „vilician cities“ and anchor them more firmly in the categorization of medieval cities

Obsah

STUDIE

Králova vilikační města a majetky královen. Glosa ke středověké urbanizaci Čech 7
JOSEF ŽEMLIČKA

Vilém Konecchlumský z Konecchlumí (+ 21. 6. 1621). Rytíř a povstalec 25
JAN KILIÁN

České Pojizeří. Příběh velké regionální nacionálně-ekonomické myšlenky nebo lokální řevnivosti mezi Hradcem Králové a Mladou Boleslaví na konci 19. a poč. 20. století? 39
PETR GRULICH

Działalność fabryki organowej Gebrüder Rieger z Karniowa na ziemi kłodzkiej 61
ANDRZEJ PRASAŁ

MATERIÁLOVÉ STATĚ

Fotografia kolejowa jako materiał do badań życia codziennego w aspekcie historii kultury materialnej. 77
ALEKSANDRA GIEŁDOŃ-PASZEK – WITOLD JACYKÓW

RECENZE

Petr Čornej, *Světla a stíny husitství. (Události – osobnosti – texty – tradice). Výbor z úvah a studií* 89

Tomáš VELIČKA, *Sepsání – užívání – uchovávání: Panovnícké listiny v životě českých královských měst ve středověku* 92

Richard J. EVANS, *Na obranu historie* 95

Ivo HLOBIL – Milan DOSPĚL (edd.), *Uprostřed Koruny české. Kolektivní monografie NAKI II* 98

Historický atlas měst České republiky – sv. 31 Jaroměř 107

Jakub SMRČKA – Zdeněk VYBÍRAL, *Tábor: o městě – pevnosti* 109

ZPRÁVY

První Kongres českých polonistických studií na podzim 2019 113

XIII Międzynarodowe Forum Muzeów Domowych. Kudowa-Zdrój 19-20 IX 2020 123

Pokyny pro autory *Východočeských listů historických* (VLH)

131

Východočeské listy historické
43/2020

Historický ústav Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

První vydání
2020
162 stran

Tisk OFTIS Ústí nad Orlicí

ISSN 1211-8184
MK E 21784